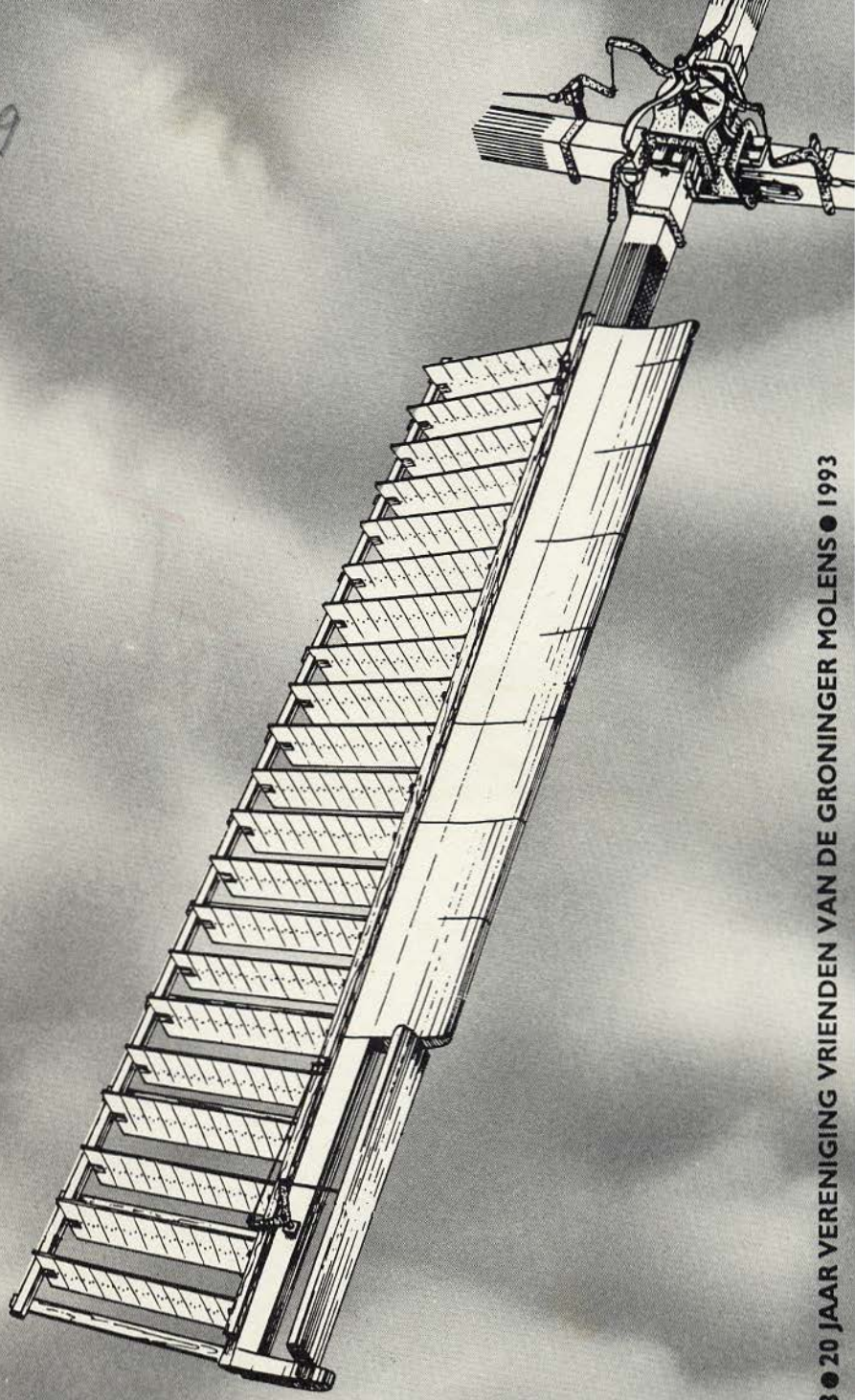

DE ZELFZWICHTER 1993

69

BAKKER *de Rappe Schoenlapper*
FA. DOORNBOS & PETERS

A-kerkhof 33 - 9712 BC GRONINGEN
 Telefoon 050-120807

Naar windmolen

Goeswert

te Feerwerd voor:

- * tarwemeel
- * tarwebloem
- * rijst
- * gort
- * pannekoekenmeel
- * gemengd graan
- * en andere molen-
produkten (ook
voor zelfbakkers
(sters)

Dinsdag t/m zaterdag geopend
 13.30 - 18.00 uur.

MOLENAAR ROLF WASSENS

TEL. 05941-1545.

- * *Wedgewood*
- * *Kristal*
- * *Tafelbestek en
Tinnen artikelen*

WOLDRING

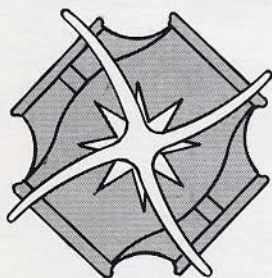
Oosterstraat 19
 Groningen - Tel. 050-133880

*Meubels
 en
 Verlichting*

WOLDRING

Stoeldraaijerstraat 25
 Groningen - Tel. 050-143222

DE ZELFZWICHTER

**Jaargang 20, nummer 69
Maart 1993**

De Zelfzwichter is het orgaan van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens, opgericht 4 oktober 1973. Het blad verschijnt in de maanden **maart, juni, september** en **december**. Aan het lidmaatschap van de Vereniging van minimaal **f 20,-** per jaar is het abonnement van **De Zelfzwichter** gekoppeld. Losse nummers kosten **f 2,50** exclusief porto.

Correspondentie-adressen

Vereniging Vrienden van de Groninger Molens: Postbus 213, 9700 AE Groningen.

Redactie van De Zelfzwichter: C. E. van der Horst, Langeweg 10, 9679 HP Scheemda, telefoon 05979-13 46.

Adressen dagelijks bestuur van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens:

T. de Jong (voorzitter), Barkstraat 15, 9745 BV Hoogkerk, tel. 050-56 59 53.

Dr. F. L. Humbert (secretaris), Oosterweg 11, 9751 PA Haren (Gr.), tel. 050-34 81 69.

Mevr. B. Tiemens (Penningmeester), Stein van Malsenstraat 21, 9842 PS Niezijl, tel. 05947-1 34 50.

B. Dijk (technisch adviseur), Aduarderdiep 3, 9833 TG Den Ham (Gr.), tel. 05903-17 22.

Redactie

C. E. van der Horst, Scheemda

W. O. Bakker, Harkstede

H. Berends, Sebaldeburen

H. A. Hachmer, Nieuwe Pekela

P. van Dijken, Uithuizermeeden

Aan dit nummer werkten mee:

C.E. van der Horst, T. de Jong, G. de Vries, H. Blaauw, E. Top, C.H. van Hoorn, J.E.J. Sterenberg, H.A. Hachmer, A. Westers en H. van Hoorn.

Vormgeving en montagewerk

M. E. van Doornik, Westernieland

Zet- en drukwerk

Drukkerij Actief Scheemda, Scheemda

In deze Zelfzwichter:

Redactioneel	2
Molennieuws	3
St. Groninger Molenvrienden	5
Herbouw in Werlte	6
Molenvizier	7
Willem van den Molenaar	9
Groninger molen in Achterhoek	9
Geluk bij een ongeluk	11
Een vergeten molentje	13
Verstild verleden (5)	15
Nanne Jans Mulder	17
Invoering draaipremie	22
De sarrieshut	23
Over een molenverzameling	24
Aanmelding najaarsexamen	28
Nieuwe leden	28

Redaktioneel

Dit jaar bestaat onze Vereniging al weer twintig jaar en de redactie van de 'De Zelfzwichter' heeft gemeend om aan dit feit enige aandacht te besteden. In vergelijking tot de al vanaf 1923 opererende vereniging 'De Hollandsche Molen' is onze vereniging nog jong.

Het luiden van de noodklok over het lot van de molens kwam in onze provincie veel later op gang. De bedreigingen voor de windmolen werden hier dan ook later voelbaar.

Toch zijn sinds 1923 ook in de provincie Groningen vele molens afgebroken, waaronder zeer zeldzame types. Zelfs in de vijftiger jaren keek men nog niet op een molen meer of minder en het aantal slonk onrustbarend. In de 60-er jaren werd de afbraak gelukkig zeldzamer en na oprichting van de Provinciale Groninger Molencommissie, gevolgd in 1973, door de start van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens, kon het molenbestand intact blijven.

Er is dus reden tot vreugde, maar vechtlust om te behouden van wat ons thans nog rest, is van het grootste belang. Voor de Vereniging is nog een belangrijke taak voor de toekomst weggelegd.

C. E. van der Horst.

Voor het volgende nummer van 'De Zelfzwichter' van juni 1993 wordt u vriendelijk verzocht uw kopij in te zenden vóór:

28 april 1993

Molennieuws

De nummers bij deze molennieuwtjes verwijzen naar het molennummer in de tweede druk 1981 van het Groninger Molenboek.

9. Poldermolen *De Krimstermolen* te Zuidwolde.

Op 30 december werd door de firma Dunning de grote schroef opnieuw geplaatst. De oude vijzelbalk bleef gehandhaafd, maar werd voorzien van nieuwe duigen.

12. Poldermolen *Het Witte Lam* te Zuidwolde.

Grote pech voor vrijwillig molenaar H.J. Berghuis van de *Wilhelmina*. Bij gebrek aan een maalvaardige molen werd hij aangesteld tot molenaar van *Het Witte Lam*. Helaas voor hem bleek dit ook van korte duur, want op 17 januari 1993 kwam er een walrus (een onder water drijvend stuk

Zwaar beschadigde koningsspil van "*Het Witte Lam*", gebroken onder de las. Let op de "foute" stand van de ijzeren stroppen.
Foto: Marcel Duursma, januari 1993.

hout) in de schroef terecht. De schroef werd daardoor geblokkeerd, terwijl de molen doordraaide. De gevolgen lieten zich raden. Van het bovenwiel sneuvelden 15 kammen en raakte de koningsspil zwaar beschadigd. De molen wacht thans op restauratie, maar zal te zijner tijd wel weer onbelast draaiend te zijn aanschouwen.

18. Koren- en pelmolen *Ceres te Spijk.*

Tijdens de zware storm op woensdag 13 januari j.l. in de avonduren, met in de Eemshaven stoten tot windkracht 12 (150 km per uur), is hier nogal wat schade toegebracht. Deze is echter aan de buitenkant niet direct te zien. In de eerste plaats liep de molen door de vang, maar bleef gelukkig voor het op hol slaan behouden, dankzij de stutten en een zwaar touw aan de roede. Door de zeer sterke winddruk echter werd de gehele kap naar achteren gedrukt, met als gevolg dat de kuip ontzet is en de as is naar achteren gedrukt met een verbrijzelde pensteen als gevolg.

49. Poldermolen *De Witte Molen te Glimmen.*

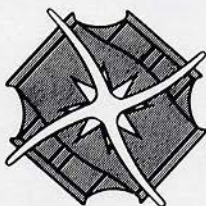
Na lang wachten zijn hier in november 1992 door de fa. Dunning een nieuwe lange en korte spruit, alsmede een nieuwe staart aangebracht. Verder nog wat andere dingen, zoals nieuw achterkeuvelens, nieuwe lange en korte schoren en betimmering van het voorkeuvelens. Thans ziet deze molen er weer nieuw uit; het is ook voor de automobilisten, die vanuit het zuiden over de A 28 de stad Groningen naderen, een visitekaartje als welkom aan de provincie Groningen.

111. Poldenmolen *De Grootepoldenmolen te Slochteren.*

Medio december 1992 werd deze molen voorzien van nieuw hekwerk, kluften, windborden en voorzomen. Het werk werd uitgevoerd door de fa. Doornbosch te Adorp.

121. Koren- en pelmolen *De Jonge Jan te Uithuizen.*

De laatste maanden wordt hier gestaag aan het binnenwerk doorgevoerd. Voor de jaarwisseling zijn o.a. nieuwe dustgroepbalken en sleutelstukken onder vloerbalken van de eerste zolder aangebracht. Onderin de molen liggen o.a. vloerhout en nieuwe trappen gereed. In de werkplaats van de fa. Dunning is, naar wij hebben vernomen, inmiddels begonnen met de nieuwe kap. Ook zal een gedeelte van het boventafelement aan de noordoost-kant nog vervangen moeten worden. Eveneens aan de bijbehorende sarieshut is het werk inmiddels hervat. Men is bezig de zuid-, west- en noordgevels opnieuw op te metselen. De oostgevel blijft authentiek.

Stichting Groninger molenvrienden

door T. de Jong

Voortaan houden wij u ook via 'De Zelfzwichter' met werkzaamheden van de 'Stichting Groninger Molenvrienden' op de hoogte. De stichting is een verlengstuk van de Vereniging om eigendommen van zowel de Vereniging als stichting in onder te brengen.

Verder is het doel van de stichting te vinden in Artikel 2 van de statuten:

"De stichting stelt zich ten doel molens, die met verval worden bedreigd, aan te kopen of om niet te aanvaarden en deze met alle mogelijke middelen weer maalvaardig te doen maken of wanneer de mogelijkheden hiervoor ontbreken, deze molen(s) te conserveren en op een later tijdstip maalvaardig te (doen) maken. Vervolgens om op te treden in het belang van de onderhoudstoestand en de maalvaardigheid van Groninger molens, die niet tot haar bezit behoren, zonodig door deze in beheer te nemen."

In eigendom heeft de stichting overgenomen de op de monumentenlijst staande molenromp van *De Witte Meulen* te Ten Boer, met het doel deze weer te completeren en maalvaardig te maken. De als molen genoteerde romp was vroeger een koren- en pelmolen. In de molen staan een elektrisch aangedreven koppel maalstenen en een haverpletter, het is een zeer ruime ronde stenen romp met vier zolders. Aan herstel wordt reeds gewerkt, nieuwe deuren zijn aangebracht, de ramen zijn weer van glas voorzien en een nieuwe betonvloer wordt aange-

bracht. Dit jaar zullen de zolders en trappen een vernieuwing ondergaan. We doen dit zoveel mogelijk met vrijwilligers, maar een totaal restauratieplan is ingediend. Zolang de restauratie nog op zich laat wachten, wordt de molen als opslag- en expositieruimte ingericht. Veel eigendommen moesten we elders opslaan, dat kan nu in een eigen ruimte.

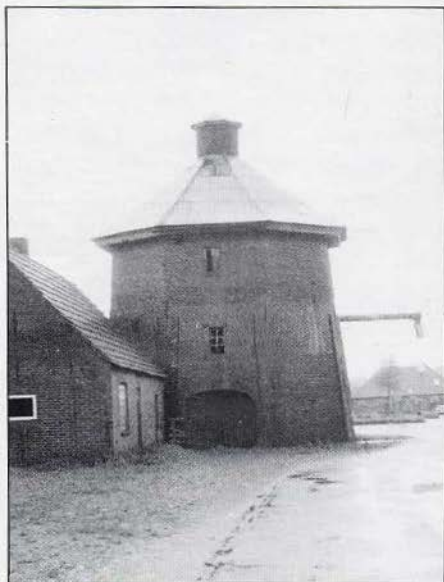
Vrijwilligers die aan het herstel willen werken, kunnen zich aanmelden bij J. R. Rubingh, tel 05902-25 33 of bij T. de Jong, tel. 050-56 59 53. Ook kunt u ons financieel steunen door een gift op bankrek.nr. van de Stichting: 30.63.25.551 te Ten Boer.

Elders in ons land verrijzen molens op plaatsen waar nooit een molen gestaan heeft, dan moet het hier zeker lukken. Een bijdrage in de vorm van een *ijzeren duim* voor het ophangen van de vangbalk ontvingen we van Martin van Doornik. Heeft u *molen-onderdelen*, wij stellen het zeer op prijs deze te ontvangen.

Herbouw molen in Werlte, Duitsland

door Grieto de Vries

Molenmakerij Roemeling & Molema te Scheemda heeft in september 1992 opdracht gekregen van de Gemeinde Werlte (Kreis Emsland) in Niedersachsen om de molenromp in die plaats te voorzien van een achtkant, een kap en een nieuw gevlucht. De Gemeinde Werlte heeft zelf het metselwerk van de romp hersteld, iets aangepast en een nieuwe stelling aangebracht alsmede de zaagschuren naast de molen herbouwd.

*De romp van Mühle Cruseman/Kreuzemann te **Werlte**, Kreis Emsland in Niedersachsen. Gebouwd in 1881, na oorlogsgeweld in 1945 vernield en weer herbouwd. Onttakeld in 1964.*

*Binnenkort weer een complete molen!
Foto: P. Grund, mei 1992.*

Inmiddels is op het erf van de molenmaker het achtkant gemaakt. In de winterperiode zijn diverse molenonderdelen in de werkplaats gemaakt, zoals bovenwiel, bonkelaar, spoorwiel en schijfloop. De molen wordt uitgerust met een koppel blauwe stenen. Een vrijwillige molenaar is, voor zover bekend, nog niet beschikbaar.

De roeden worden gemaakt door J. Buurma te Oudeschans. De oplevering van het werk is gepland in september 1993. De bouw wordt gefinancierd door de Europese gemeenschap, de gemeente, de Kreis en het land Niedersachsen. De totale bouwkosten bedragen omstreeks f 700.000,-.

De schuren worden ingericht als museum. Met de molen zal zo mogelijk regelmatig worden gedraaid en gemalen. Duitsland krijgt er op deze wijze weer een prachtige molen bij.

Technische beschrijving van de nieuwe molen:

Buurma-roeden, lang 24.00 m. met oudhollandse ophekking

bovenwiel ø 2.26 m. en 63 kammen

bonkelaar ø 1.07 m. en 28 kammen

spoorwiel ø 3.05 m. en 99 kammen

schijfloop ø 1.15 m. met 30 staven

1 koppel blauwe stenen ø 1.50 m. dikte 35 en 30 cm.

kruiRAD ø 2.25 m. met 16 spaken

stellinghoogte op ± 10 m.

hoogte bovenkant kap ± 25 m.

Molenvizier,

een uitgave van de Stichting "De Groninger Molen"

Het tot nog toe zeer simpele informatiebulletin van de Stichting 'De Groninger Molen' dat in 1990 en 1991 totaal 5 x verscheen, is met ingang van dit jaar in een nieuw jasje gestoken. Het eerste nummer van dit vernieuwde mededelingenblad verscheen in januari 1993 met de aanduiding 3e jaargang. Het nieuwe blad beslaat nu 4 pagina's, zonder illustraties en het is met smaak uitgevoerd en verzorgd. Het behandelt een 6-tal onderwerpen waarvan de nieuwe monumentennota een belangrijke plaats inneemt. Dit plan, gelukkig is het nog maar een plan, wordt rampzalig genoemd. 'Molenvizier' wordt verspreid onder de leden van het Algemeen Bestuur van de stichting. De uitgave zal tenminste 4 x per jaar verschijnen. De oplage bedraagt 80 exemplaren.

Willem van den Molenaar

door H. Blaauw.

Enige tijd geleden ontving ik van een boekhandel een lijst met boeken over molens. Mijn oog viel daarbij op 'Willem van den Molenaar' door P. Elzer, geïllustreerd door A. Runckel, uitgegeven in Alkmaar door Gebr. Kluitman Het was deel 1 uit Serie A, Bibliotheek voor Jongens en Meisjes, genaamd Bibliotheek Ons Genoegen.

Ik heb het uit mijn archief gehaald en het was inderdaad een genoegen dit boek nog eens te herlezen. In de eerste plaats de herinnering

aan je jeugdijaren op de lagere school, waar dit boek aanwezig was en in de tweede plaats om de veranderingen, die wij in ons leven

hebben meegemaakt. Verschillenden zullen zich nog met mij herinneren, dat wij vroeger hete zwoele zomers hadden met in de nacht hevig onweer. Soms tot drie keer toe Na afloop van de bui gingen de mannen bij ons in de buurt het veld in om te kijken of er ergens brand was en dan moesten ze soms rennen om voor de tweede bui weer binnen te zijn. Ik dacht aan dit alles toen ik het achtste hoofdstuk las:

Brand in den molen.

'Op een der eerste dagen van Hooimaand was de temperatuur ten top gestegen. De doodsche stilte in de natuur, de loomheid van mensch en dier, he drukkende gevoel, dat ieder beklemd, alles deed een uitbarsing verwachten'.

En deze komt, de hemel betreft en wordt steeds donkerder. Dan barst het onweer los, gevolgd door regen. En dan komen vaak de gevaarlijkste ontladingen. Ook nu. Een felle bliksemstraal onmiddellijk gevolgd door een knetterende slag en men weet dat het is ingeslagen. Maar waar? Na wat gissingen wordt het duidelijk. Het is de molen van Krans die in de brand staat. Er wordt geblazen op de brandhoorn, gevolgd door het kleppen van de torenklok: *'Brand! Brand!'*

Al spoedig komen twee primitieve brandspuiten, getrokken door paarden. Langs een zandweg komen ze bij de molen, die even buiten het dorp in het veld staat en die voor een gedeelte reeds door de vlam-

men is verteerd. Het water komt uit de sloten en soms wordt er gespoet met modderwater. Molen en woonhuis gaan verloren. Een schuur blijft behouden. Deze zal dienen als noodwoning voor het molenaarsgezin.

'Gelukkig was Krans verzekerd tegen brandschade, doch hoelang zouden de verdiensten niet moeten stilstaan! Velen van zijn klanten zouden stellig bij den anderen molenaar blijven, wiens diensten ze nu in nood moesten inroepen'

Acht en veertig jaar had *De Wind*, de molen van zijn vader gedraaid. Midden in het elfde hoofdstuk lezen we: *'Willem vervolgt opgewekt en vol goede moed zijn weg. Hij is zeer verlangend te zien, hoe ver men met den wederopbouw van den molen gevorderd is. Oom heeft hem nog gisteren verteld, dat het werk flink voortgaat en dat baas Jansen hem de hoop heeft gegeven dat 'De Wind' over een maand weer zal kunnen malen.'* Dat staat Willem aan. Dan gaat hij van school en komt hij bij zijn oom in dienst.

'Na een kwartier geloopt te hebben, krijgt Willem den molen in zicht; de nieuwe kap ziet hij tusschen de boomen door.'

Zo was het zeventig jaar geleden. Een nieuwe molen bouwen om koren mee te malen voor een aantal stuivers! Januari 1993. Een storm raast over het land. De korenmolen van Makkum bij Beilen wordt 'ont-hoofd'. Niet verzekerd, omdat de premie niet is te betalen. Een scha-

de van honderdvijftigduizend gulden. Overal geld bij de vleet om te lenen. Goede moed en hoop bij de Gemeente Beilen. Ik ben er geweest. Een trieste aanblik. Maar ook ik heb hoop dat de tijd komt,

dat het werk flink voortgaat, dat we een nieuwe kap zien tussen de bomen door en dat mulder Mulder weer met zijn molen zal kunnen malen.

Een Groninger molen in de Achterhoek

door Eep Top te Wekerom (Gld.)

Tijdens onze excursie (bedoeld wordt de excursie van de Stichting Vrienden van de Gelderse Molen te Arnhem) op 28 maart 1992 werden als laatste molens die van Laag Keppel bezocht. In de waterradmolen stond daar een molenmodel, wat op zich al een excursie waard is. Het is een model van de koren- en pelmolen *De Leeuw* te Oldehove in Groningen, vervaardigd door de heer Ybema uit Duiven.

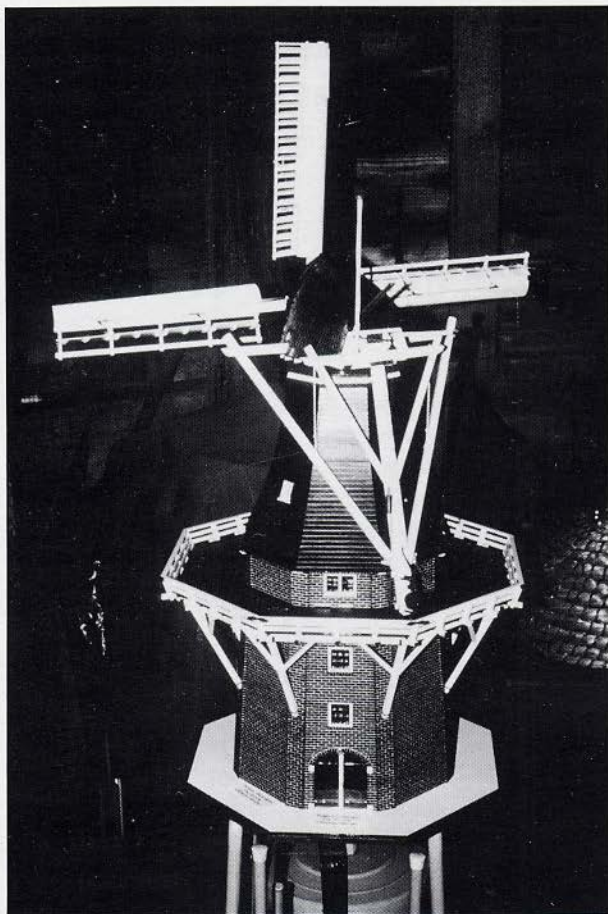
De molen *De Leeuw* heeft overigens niet te klagen over belangstelling uit het Gelderse, want tijdens de molenexcursie van 'De Gelderse Molen' van 1988 was er in Oldehove een uitgebreide fotostop en herfst 1991 is de molen onderdeel van de excursie van de Gelderse opleidingscommissie geweest. *De Leeuw* is nog dagelijks in bedrijf, vooral als pelmolen.

Enige jaren geleden heeft de bouwer het plan opgevat om een molenmodel te gaan maken. Het toeval wil dat vlak achter de molen de schoonvader van de heer Ybema woont. Hierdoor was regelmatig bezoeken van de molen niet zo'n groot probleem. Het model is n.l. geheel gemaakt aan de hand van foto's en ter plekke kijken hoe het één en ander in elkaar zit. De heer

Ybema heeft heel goed gekeken, want het is een grandioos model geworden!

Voor het bouwen van een model als dit moet je wel over een flinke dosis geduld en doorzettingsvermogen beschikken. De molen *De Leeuw* heeft zo ongeveer het meest ingewikkelde gevlucht van heel Nederland: op één roede zelfzwichting gecombineerd met het Dekkersysteem met neusremkleppen en op de andere roede Ten Have-kleppen met Van Bussel-neuzen.

Zo is de onderbouw van de molen gemaakt van triplex, geschilderd in de kleur van de voegen van het metselwerk. Hierna is dit beplakt met 9.500 stenen, gemaakt van stukjes schuurpapier in de juiste kleur. De beplanking van het achtkant is van 1 mm. dik berkentriplex

Het schaalmodel van "De Leeuw", gefotografeerd in de waterradmolen te Laag-Keppel.

Foto: Eep Top.

gemaakt, de stelling is van linden-hout.

Dit hout is voor modelbouw in diverse afmetingen verkrijgbaar. De roeden zijn van 1 mm. berkentriplex, in laagjes op elkaar gelijmd. Om de porring in de binnenroede te krijgen, is van een mal gebruik gemaakt. De Dekker en Van Busselneuzen zijn van balsahout, de kleppen van 0,6 mm. fineer. Het hekwerk van het gevlucht is van mes-

sing, de stangen van de kleppen ook. Bij het maken van het gevlucht heeft het boek "Wieksystemen" van G. J. Pouw goede diensten bewezen. Hierin staan n.l. duidelijke tekeningen over de bevestiging van de stangen e.d.

De bovenas is geheel van messing; voor de kruilier zijn een paar onderdelen uit een oude wekker gebruikt. Zelfs de vang is helemaal origineel, alles werkt precies zoals het hoort,

ook de kleppen in het gevlucht. Het model is gemaakt op een schaal van 1: 28. De bouw heeft gedurende drie jaar zo'n 5500 uur (!) gevegd. Als men het model bekijkt, zou je niet zeggen dat dit het eerste molenmodel is wat de heer Ybema gemaakt heeft, maar toch is dit zo.

De molen is van zo'n kwaliteit dat hij eigenlijk een plaats in een museum verdient.

Het model van *De Leeuw* staat momenteel bij de heer Ybema thuis.

(Met toestemming overgenomen uit het Gelderse molenorgaan 'De Gelderse Molen', juni 1992.)

Geluk bij een ongeluk

door C.H. van Hoorn

"Het zit me allemaal tegen. Door die storm is het hekwerk eraf gewaaid en nu moet ik ook nog een steen zoeken voor een maalstoel die niet compleet is. Ja, een maalstoel, die ik heb gevonden in Lageland. Het is zo dat ik mijn klanten geen meel meer kan leveren."

Een beetje moedeloos vertelde Hendrik Jan Berghuis, molenaar op de *Wilhelmina* te Noorderhogebrug, op een avond bij mij thuis zijn verhaal.

Je zou er ook mistroostig van worden als al je maalplannen voor de komende maanden worden doorkruist door een flinke storm die je wieden totaal vernielt en een maalstoel waarmee niet gemalen kan worden.

Onmiddellijk schoot mij in de zin dat ik een complete maalstoel wist te staan in de boerderij van de familie Van der Laan, Eemskanaal Z.Z.; ik wist alleen niet hoe de conditie daarvan was. Van der Laan had naar aanleiding van de gehouden tentoonstelling 'Landbouw De Marne 1939' in Kloosterburen aan een van de organisatoren van deze tentoonstelling, het Leenster Ommelanders Museum voor Landbouw en Ambacht een strosnijder en een kunstmestbreker aangeboden. Toen

ik, als O.M.-commissielid, deze werktuigen kwam bekijken en tevens het eventuele vervoer zou regelen, werd me zo tussen neus en lippen door een boven in de schuur staande maalstoel aangeboden. Ik sloeg op dat moment dit aanbod af, wel wetend dat het museum al een paar exemplaren bezit en er wegens ruimtegebrek niet meer kan plaatsen.

In een sprong was ik dan ook bij de telefoon om te vragen of de maalstoel nog ter beschikking was, met het gevolg dat Berghuis en ik de zaterdag daarop in de keuken bij de Van der Laan's over het muldersvak zaten te praten.

De bewuste maalstoel heeft in 1952 voor het laatst gemalen en werd toen aangedreven door een poelie

van een tractor. Hij is uitgerust met praktisch nieuwe stenen, compleet dus, en het frame ziet er zo op het oog solide uit. Zeker de moeite waard om hem te verhuizen naar de *Wilhelmina*.

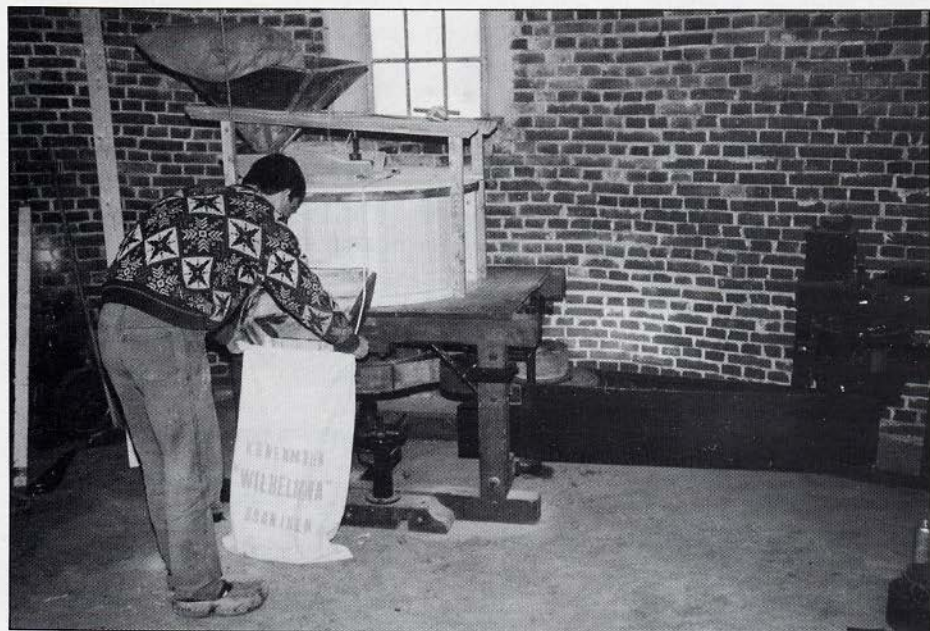
Het vervoer leek even een probleem te zijn, maar toch was hij binnen een half jaar ter plekke. Toch kon hij nog niet 'werken'. Voor de aandrijving was toch altijd 5 PK of meer nodig. Waar moest je zo'n motor vandaan halen?

Het geluk was weer met ons. Het bestuur van het Ommeler Museum had uit het Gelderse Rekken een aanbieding binnengekregen van vier werktuigen. Bij deze

werktuigen was een transvermissie met een 7 PK electromotor. Toen ik dit apparaat zag, flitste me direct weer de maalstoel door het hoofd, temeer daar het museum al een transvermissie in depot heeft. Gevolg: we leverden de verworven transvermissie meteen af bij de *Wilhelmina*.

In de daaropvolgende weken heeft het voorhoofd van Hendrik Jan Berghuis heel wat denk- en prakkeerrimpels laten zien.

Toch heeft deze molenaar in 'zijn' korenmol, met hulp van vrienden en met gebruik van eigen vakkennis een goedwerkende, electrisch beveiligde malerij gerealiseerd, die bij

De eerste zak gerst wordt gemalen op motorkracht in molen "Wilhelmina" te Noorderhoogebrug, 31 oktober 1992.

Foto: C. H. van Hoorn, Leens.

calamiteiten en windstil weer in bedrijf kan worden gesteld.

Voor een prima maalresultaat moet er een behoorlijke snelheidsreductie plaatsvinden tussen motor en stenen. Dit probleem werd opgelost met een tussenas en houten poelies die aan de transvermissie zaten. De eerder genoemde denkrimpels zullen ere ongetwijfeld ook gekomen zijn bij de berekening van de poeliediameters op de tussenas. Alle assen hebben een verticale stand gekregen. Met een drukrol onder veerbelasting wordt de riem tussen steenpoelie en tussenpoelie goed op spanning gehouden. De andere riem kan met de slede aan de motor op spanning worden gehouden. Het geheel wordt in

bedrijf gezet met een schakelaar, terwijl een regelbare weerstand in olie het zaakje op toeren brengt. Onmisbaar voor het leveren van een kwaliteitsprodukt is een goede steenkuip. Omdat de oude steenkuip door houtworm te zeer was aangetast hebben molen-vrienden een nieuwe gemaakt voor een vriendenprijsje (zo hoort het ook). Toevallige omstandigheden hebben molen- en landbouwmuseum-enthousiastelingen bij elkaar gebracht om het grote maalprobleem van mulder Hendrik Jan Berghuis op te lossen. En met succes! Wie een bezoek brengt aan de *Wilhelmina* kan het met eigen ogen zien. En... voor molenfans als u allen is zo'n bezoek alleszins de moeite waard.

Een vergeten soort molentje

door Jaap Jan Sterenberg.

Vanaf de stelling van de *Wilhelmina* te Noorderhoogebrug heb je bij helder weer een pracht uitzicht over de omgeving. Je kunt dan tien molens in het landschap ontwaren. Naast deze molens kun je ook een ander soort molentje tegenkomen, een soort van centrifugaalpomp. Vele keren hadden dhr. R. Wieringa (muldersknecht op de *Wilhelmina*) en ik het al over dit molentje.

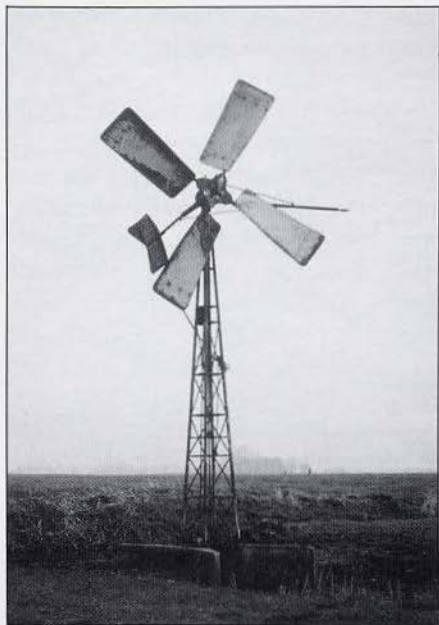
Wij wilden wel eens weten hoe het werkte. Tijd dus het molentje met een bezoek te vereren. Op 30 oktober 1992 was het dan zover. Wij op de fiets naar het gehucht Selwerd. Om het molentje te bereiken, moesten we van Groningen het fietspad richting Adorp volgen, daarna bij het

gehucht Selwerd rechtsaf, het spoor over en het weiland in. Daar wachtte ons een ijzeren geraamte met twee staarten en een vierbladig gevulucht. Leek het molentje van afstand nog geheel bedrijfsklaar; dichterbij gekomen verviel deze indruk. Van de twee staarten was een

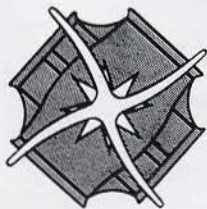
*Het ijzeren weidemolentje in oktober 1992 tussen **Selwerd** en Noorderhoogebrug. De storm van 13 januari heeft het molentje verder vernield.*

Foto: J. E. J. Sterenberg.

verdwenen, een blad van het gevlucht was krom gebogen en de lagers waren verdwenen. Draaien kon het dus niet meer. We moeten ons het molentje voorstellen als een ijzeren geraamte van ruim 3 meter hoog, daarop een horizontaal liggende as met het schroefvormige gevlucht. Aan het andere uiteinde zit een staartblad; in een hoek van 90° zit nog een tweede staartblad. Haaks op de as lopen twee stangen door het geraamte naar (waarschijnlijk) een waaierpomp en naar een duikklok, welke bij waterverhoging een van de stangen omhoog duwt. Boven bij de as splitst hij zich in twee andere stangen, welke ieder naar een staart lopen. Daar trekt hij het ene staartblad plat en de andere omhoog. Doordat de staarten in een hoek van 90° liggen, duwt de wind het molentje op de wind en kan het gaan pompen. Van de wind

afzetten gebeurt het in omgekeerde volgorde. Zoals al is opgemerkt, is dit molentje incompleet, toch kan het met vrij weinig middelen weer worden hersteld. Wij hopen dat dit in de nabije toekomst zal gebeuren, zodat een belangrijk onderdeel van ons uitzicht niet verloren gaat.

JAN VOS

Rietdekkersbedrijf

**Al meer dan 25 jaar
vakmanschap**

- Boerderijen ● Bungalows
 - Villa's ● Molens
 - Recreatiebungalows
 - Tevens golfplaatbedekking
- Ook voor reparatie & onderhoud*

05906 - 20 39

Oude Boerenweg 11 - Glimmen

Het Veenkoloniaal Museum Veendam

Een van de grootste en meest veelzijdige musea
in de provincie Groningen

'Het verhaal van de Groninger Veenkoloniën'

Openingstijden

maandag gesloten, dinsdag t/m vrijdag:

11.00-17.00 uur, zaterdag en zondag: 14.00-17.00 uur

Het museum is te vinden in het centrum van
Veendam, tel.: 05987-16393

MULDER POT - KROPSWOLDE

KORENMOLEN *De Hoop*

Woldweg 70, Kropswolde.

Voor de zelfbakkers(sters):

- * volkorenmeel
- * tarwebloem
- * viergranenmeel
- * pannekoekmeel
- * boekweitmeel

Geopend:

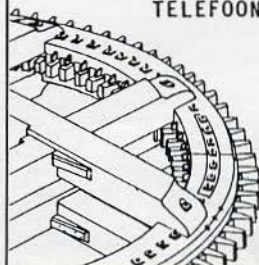
Di. t/m Vr. 13.30-17.00 uur, Zat.
van 9.00-12.00 en 13.30-17.00 uur.

Molenaar J.J. Pot,
telefoon 05980-94953

MOLENMAKERS- BEDRIJF

Roemeling en Molema

KERKLAAN 5, SCHEEMDA
TELEFOON 05979-1660

Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij

speciaal voor Molenaars

SINDS 1873 SPECIALIST IN HET VERZEKEREN VAN WINDMOLENS

Hoofdkantoor Deventer: Singel 19 - Postbus 448 - 7400 AK Deventer
Telefoon 05700-12353

P. REITSEMA

AMBACHTELIJK MOLENAAR

Schipvaart 36

9883 PR OLDEHOVE

Producent van diverse soorten meel,
zoals:

- * VOLKOREN TARWEMEEL
- * MEERGRANENMEEL
- * GELETTE TARWE
- * ROGGEBLOEM
- * ROGGE
- * HAVER
- * LIJNZAAD
- * PANNEKOEKMEEL

De molen is voorzien van een
pellerij, zodat we nog de
OUDERWETSE GORT voor u hebben.

Molen „De Leeuw”
Oldehove Tel. 05949-1628

DE KAMERSPECIALIST

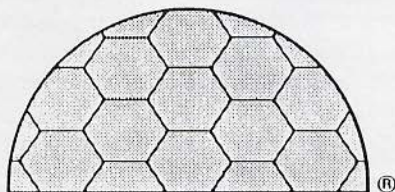
HUUR
VERHUUR
ADVIEZEN
BEMIDDELING

Beheer van Huizen, Kantoren
en Bedrijfspannen.
Gespecialiseerd in Kamer-
verhuur.

Folkingestraat 18
9711 JW Groningen
Tel. 050-13 34 16
Geopend: 10-12 en 13-17.30 uur

de sterke kanten van Lamon

GEVEL REINIGEN en IMPREGNEREN
KELDER- en FUNDAMENTAFDICHTING
HOUTWORM- en BOKTORBESTRIJDING
SCHIMMEL- en ZWAMBESTRIJDING

LAMON

Produktieweg 8 9301 ZS RODEN Tel. 05908-12400

Mesthandel G. WEVER & Zn.

Uw adres voor:

**DRIJFMEST
VASTE MEST
VLOEIBARE SLIB
VASTE SLIB**

G. WEVER
Sellingestraat 26
9561 TB Ter Apel
Tel. 05995-1376

A. WEVER
Sellingestraat 22
9561 TB Ter Apel
Tel. 05992-4346

Heeft u er wel eens over nagedacht, dat er mogelijk vrienden, kennissen, relaties of familieleden zijn, die veel belangstelling hebben voor de Groninger molens? En dat die belangstellenden misschien **lid** zouden willen worden van de **Vereniging Vrienden van de Groninger Molens**, maar de stap nog niet hebben genomen? U zou hen daarbij kunnen helpen! Er bestaan daartoe heel wat aanleidingen! Met de feestdagen, zoals Sinterklaas en Kerstmis, verjaardag, etc. geeft u cadeautjes. Wat u precies zult geven, weet u soms niet, en dan draait het uit op een cadeaubon of boeken- of platenbon. Wees eens origineel en schenk een (toekomstig) molenvriend(in) een lidmaatschap van de Vereniging (voor een jaar). Wij willen u graag aanmoedigen zo'n origineel cadeau te geven. Voor elk nieuw aangebracht lid krijgt u van ons een molenlepelje cadeau.

Ondergetekende:

(blokletters a.u.b.)

Hr./Mej./Mw.

Adres

Postcode Plaats

geeft als lid op (voor een jaar):

Hr./Mej./Mw.

Adres

Postcode Plaats

Hij/zij zal na ontvangst van een acceptgirokaart minimaal f 20,- overmaken en ontvangt daarvoor een molenlepelje. Het contributiejaar valt samen met het kalenderjaar. Bij aanmelding na 1 oktober geldt het volgende jaar als vol kalenderjaar.

Datum

Handtekening

.....

In gefrankeerde enveloppe toezenden aan de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens, Postbus 213, 9700 AE Groningen.

Verstild verleden (5)

door H. A. Hachmer.

We gaan ditmaal weer naar de rand van onze provincie, te weten Stadskanaal hoek Buinermond. In 1910 werd hier bij de werf van H. Holtman een koftjalk te water gelaten, "Tjakiena" genaamd. Het schip werd voor een zekere kapt. H. ter Veen gebouwd. De foto was mij bij een bezoekje aan de werf Holtman, die anno 1993 nog bestaat, opgevallen.

Het schip ligt volgetuigd in het water en zo te zien zijn er vele nieuwsgierigen naar deze tewaterlating gekomen. Het ziet er allemaal feestelijk uit, en zelfs een klein molentje op de achtergrond staat te

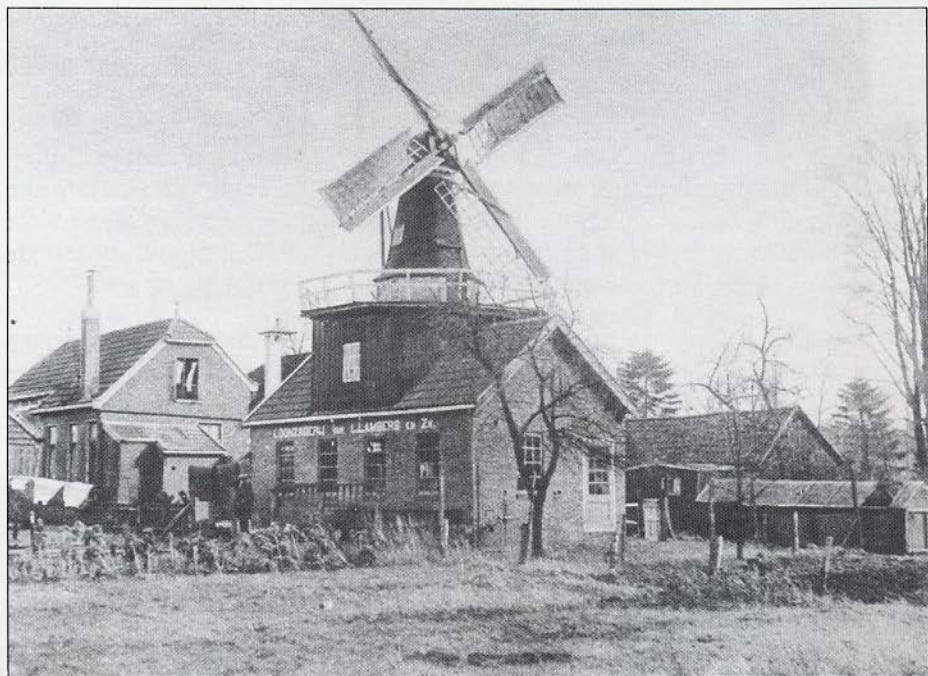
pronken met mooie lichte zeilen. Als molenliefhebber vraag je je direct af: van wie is dat molentje en waar dient hij voor?

De gegevens van B. van der Veen Czn. brachten uitkomst. Het gaat

Koftjalk "Tjakiena", in 1910 gebouwd evenals het kleine hout zaagmolentje op de achtergrond.

Collectie: H. Holtman te Stadskanaal.

Loonzagerij van L. Lambers en Zoon bezat een kleine werkplaats met daarop een molentje.

Foto: Streekhistorisch Centrum Stadskanaal.

om een in 1910 (!) gebouwd molentje. Het molentje op de foto met het schip is dus gloednieuw en werd gebruikt door loonzagerij L. Lambers & Zn. Het molentje had een vlucht van om en nabij 9 meter. Begin 1935 stond het molentje met kale roeden en in 1939 was het verdwenen, aldus Van der Veen. Bij het Streekhistorisch Centrum in Stadskanaal vond ik een foto van

het molentje ten voeten uit. De schuur met daarop de kleine wiekendrager verdween evenals de "Tjakiena". Deze verging in de jaren twintig op de Oostzee, zo deelde de heer Holtman mij mede, maar nazaten van de onfortuinlijke kapitein H. ter Veen sturen hem met Oud en Nieuw altijd nog een kaartje. Het verstild verleden werkt hier dus door tot het heden.

Nanne Jans Mulder, een veelzijdig ondernemer uit de vorige eeuw

door A. Westers

In Nieuwe Pekela staat sinds een paar jaar het aardige museumje Kapiteinshuis Pekela van de Stichting Westers. In het jaarverslag 1991 staat een artikel over Nanne Jans Mulder uit Oude Pekela. Dezelfde Mulder, die de *Aurora* te Noordbroek oprichtte. Het artikel geeft goed weer hoe actief menig moleneigenaar was en zijn bestaan niet alleen tot de molens beperkte. We zagen dit eerder bij molenaar Stuivinga uit Leens ('De Zelfzwichter' no. 45, pag. 10 e.v.), Bus uit Veendam ('De Zelfzwichter' no. 49, pag. 7 e.v.) en Wilkens uit Veendam (no. 64, pag. 3 e.v.). Met toestemming van de heer Westers namen we een deel van zijn verhaal over.

Eind januari 1797 trouwde Nanne Jans Mulder uit Oude Pekela, zoon van Jannes Harms Mulder, landbouwer, vervener, en vermoedelijk molenaar en Hindrikkien Nannes, met Renske, de dochter van de bijenhouder en landbouwer, later koopman Harm Klaassens Pottjewijd en Meiltje Rensens Siersema. Zij gingen in Oude Pekela wonen. Er werden zes kinderen geboren, waarvan twee op jonge leeftijd overleden. Nanne had er voor gekozen zeeman te worden en was, dank zij de financieel gunstige omstandigheden waarin hij verkeerde, al vroeg schipper en eigenaar van het smakschip "Hendrika". Met dit schip voer hij op Engeland en de landen rond de Oostzee. Zo zeilde "Nanning" Mulder op 7 september 1797, komend uit Riga, het Vlie binnen en kwam hij op 17 september voor Amsterdam aan. Enkele weken later, op 7 oktober 1797 voer hij van Texel uit naar Sunderland, vanwaar hij op 29 oktober weer in Texel binnenkwam om op 2 november in Amsterdam te arriveren.

Hel paalgeldregister vermeldt op 14.11.1797 als lading "58 Ch(aldron = ca. 13 hl) coolen".

Op 25 mei 1798 kwam Nanne Mulder met de "Vrouw Hendrika" in Amsterdam aan

van een reis naar Elbing In Oost-Pruisen met volgens het paalgeldregister van 2.6.1798 aan boord "45 l(ast) tarw, 11 B(lokken?) izer, f 40 Tarwe".

In 1801 verkocht hij de "Vrouw Hendrika" voor 8850 Carolusguldens aan schipper Alexander Conraads Hoeck. Wellicht mede door de erfenis van zijn vader daartoe in staat gesteld, kon hij het zich toen veroorloven om op de scheepswerf van Boele Piekens de Weerd te Oude Pekela een kofschip te laten bouwen, dat nog niet opgetuigd "*leggende bij de Staten zijl onder de Oldambt*" op 13 maart 1802 voor f 7.150,— aan hem werd overgedragen. Zoals gebruikelijk kreeg het schip de naam van de echtgenote van de kapitein-(mede)eigenaar, die in dit geval iets verfraaid werd, "De vrouw Renskina".

In deze jaren belegde Nanne Mulder een kleiner deel van zijn vermogen in "scheepsportiën", aandelen in verschillende nieuw gebouwde schepen, waardoor het risico verspreid werd. Zo kocht hij in 1802 1/32 aandeel in het kofschip "De vrouw Annegina", op 12 april 1805 1/26 en 1/60 aandeel in "De vrouw Essina Dettmers", een kofschip van 35 lasten waarvan Freerk Esders (Spaarpot), sinds 1803 zijn buurman, schipper werd, en op 7 juli 1805

3/64 aandeel in de kof "De Goede Hoop", een schip van 34 lasten, dat bevaren werd door Albert Reints Spelde.

In het voorjaar van 1805 voer Nanne Mulder aan boord van "De vrouw Renskina" naar de Oostzee. De vooruitzichten waren, ondanks de oorlog tussen Frankrijk en Engeland, niet ongunstig, ook al was de handel op de Oostzee in de twee laatste jaren sterk teruggelopen. En niets wees er nog op, dat een jaar later de handel totaal zou instorten doordat Pruisen in de oorlog betrokken raakte, Lübeck, Hamburg en Bremen door Franse troepen bezet werden en Napoleon het Continentale Stelsel afkondigde. De malaise die toen begon zou tot eind 1812 voortduren. In de haven van Stettin liggend ontving hij een brief van zijn vrouw, die maar tien dagen onderweg was geweest. Het voedselgebrek in het achterland van Stettin wist hij uit te buiten door de rogge, die hij aan boord had, meer "veegsel" dan graankorrels, tegen een flinke prijs van de hand te doen. Na een geplande reis naar Libau in Letland dacht hij dan ook weer naar Stettin terug te keren, omdat daar goed geld te verdienen viel.

Ondanks allerlei uitgaven nodig voor tuuwwerk, zeilen en boegspriet hoopte hij toch nog een vijf à zeshonderd gulden over te zullen houden, ook al omdat hij het ankertouw, dat hij in Amsterdam had gekocht, voor dezelfde prijs daar had verkocht. Hij was een goed koopman die het gat in de markt zag en er op insprong.

Een gouden oorijzer voor hun oudste dochter, Hendrikje, die toen zeven jaar oud was, kon er dan ook wel af, vond hij, maar dan wel onder voorwaarde dat eerst de Heere zijn vrouw zou doen herstellen van de koude koorts. Ook zelf was hij knap ziek. De koorts was weliswaar geweken, maar de pijn die hem vermoedelijk ten gevolge van aambeien bij de stoelgang kwelde was nog altijd ondraaglijk.

Nanne Mulder sloot bij de brief aan zijn vrouw een wissel groot 166 gld. 13 st. in, die hij onderweg, wellicht in Stettin, van Jan Teunis ten Kate had overgenomen. Ten Kate, wiens doopsgezinde grootvader uit Twente afkomstig was, werd in Oude Pekela geboren, bezat aandelen in diverse schepen en voer als schipper op de Oostzee. Hij verdrong op een van zijn reizen, in 1832, bij Läsö in het Kattegat. Renske moest de wissel voor vier augustus verzilveren bij Gerrit van Olst te Groningen, een lid van een doopsgezind geslacht van houthandelaren in de stad Groningen, wiens moeder verre familie was van Jan Teunis ten Kate. De in de brief genoemde lading bestond uit hout, bestemd voor de houtzagerij, die de eveneens doopsgezinde Sebo Hindriks van Houten sinds 1773 op 't Waar bezat. De relatie tussen beide families moet vriendschappelijk geweest zijn te oordelen naar het vertrouwelijke "Sebe van 't Waar".

Vermoedelijk is Nanne Mulder in de zomer van 1805 tweemaal oostwaarts gevaren. Volgens de "Zee-lijdningen" in de *Amsterdamsche Courant* voer een P. J. Mulder op 1 augustus van dat jaar vanuit het Vlie naar Noorwegen.

Fouten in het weergeven van namen en initialen kwamen in dit soort berichten herhaaldelijk voor, het zou dus inderdaad om N. J. Mulder kunnen gaan. Hij zou lang wegblijven of maakte sindsdien nog een of meerdere kortere reizen. Pas in december keerde hij van de laatste reis van dat seizoen terug. Nanne Mulder verkocht namelijk op 14 december 1805 voor f 12.250,— aan de koopman Harm Klaassens Pottjewijd, zijn schoonvader, *"het kotschip 'De vrouw Renskina', in den jare 1802 nieuw uitgehaalt en door verkoper als schipper bevaren, dragende pl.m. 80 rogge lasten, met zeil en treil, ankers en touwen en verdere annexen. zoo laatst van Embden is gekomen en thans is liggende te Delfzijl"*.

Nanne wordt in deze verzegeling "*burger te Jemgum in Oostvriesland*" genoemd. Hij had daar domicilie gekozen om zijn schip onder neutrale vlag te kunnen laten varen. Maar de schipper bleef gewoon in Pekela wonen. Twee week later verkocht Pottjewijd het schip weer door aan koopman-reder H. H. Nap als boekhouder en Nanne Jans Mulder als assistent, "beide hier wonagtig", voor f 14.250,— ten behoeve van maar liefst 23 aandeelhouders, waaronder Nanne Mulder zelf, die 4/32 porties voor zijn rekening nam, zijn zwager, Klaas Harms Dijkhuis, die 1/32 aandeel kocht, en Jan Harms Middel, de nieuwe schipper van "De vrouw Renskina", die eveneens 4/32 aandelen verwierf.

Er zijn geen aanwijzingen, dat Nanne Mulder ooit nog weer gevaren heeft.

In de verzegelingen en notariële akten wordt hij, die in 1805 nog maar tweeëndertig jaar oud was, sindsdien meestal omschreven als "rentenier", soms als "negotiant" en slechts één keer, in 1810, als "kapitein". Van nu af aan zou hij zich bezig houden met het verhandelen van "scheepsportiën", vaak in samenwerking met en als boekhouder voor andere reders.

In 1824 was hij nog in het bezit van een aantal scheepsportiën, die hij in deze jaren had aangekocht. Zo verwierf hij op 12 februari 1810 5/64 en op 12 februari 1811 100/92 aandeel in het kofschip "Janna Haziria" en op 27 juni 1815 1/16 en 1/96 aandeel in het kofschip "Willem". Vermoedelijk in dezelfde periode kocht hij 1/27 aandeel in de schoener "Anna Kramenborg", 1/16 en 1/16 deel van 1/64 aandeel in het kofschip "Aurora" en 1/30 aandeel in het kofschip "De jonge Catharina", waarvan Jan Reints Brons schipper was. Nanne Mulder nam als reder te Pekela een belangrijke plaats in als boekhouder/directeur van de door een aantal reders te Oude en Nieuwe Pekela voor 1807 opgerichte sociëteit "De Lijnbaan", die zijn naam ontleende aan een te Oude Pekela

noordkant nr. 26/27 B gelegen lijnbaan "De Hoop". Bij de oprichting speelde de uit Leer afkomstige Wijert Janssen Meyer vermoedelijk een belangrijke rol. Deze Sociëteit wordt voor het eerst met name genoemd in een akte van 22 september 1807, waarin scheepsbouwmeester Boele Piekas de Weerd voor f 4.500,- een onlangs op zijn werf gebouwd, kofschipshol "De vrouw Geertyna", "*thans liggende aan gene zijde van de Bult onder de Oldambte, zullende in rederij bevaren worden door schipper Pieter Wessels*", verkoopt. Een 3/32 aandeel hierin wordt door boekhouder Nanne Jans Mulder en diens assistenten, Derk Jacobs Mooy en Pieter Reints Brons, aangekocht voor rekening van "*W. J. Meijer en comp. voor de lijnbaan*". Een 1/16 portie koopt Mulder voor zich zelf."

In 1816 werd de Sociëteit "De Lijnbaan" wegens insolventie opgeheven. Op 24 juni 1816 zag de directie zich genoodzaakt huis, lijnbaan, tuin en drie kampen land te verkopen. Het kwam voor f 950,- in handen van Christoffer Meyer, de uit Norden afkomstige zilversmid te Nieuwe Pekela, die de touwslagerij zou voortzetten." Een half jaar later, op 23 januari 1817, trachtte de directie nog een aantal scheepsporties af te stoten, maar de veiling liep uit op een fiasco. "*Nanne Jans Mulder... in zijne qualiteit als Boekhouder Directeur van de gedissolveerde sociëteit, gezeteld hebbende onder het firma de Lijnbaan & Co in de Oude Pekel A, benevens zijne mede Directeuren Berend Geerts Kolk, rentenier in de Oude Pekel A, Klaas Lammeris Tiktak, schout van de boven Pekel A en Hendrik Feijen, koopman in de Boven Pekel A*" verkopen ten huize van de koopman Willem Melles Poll bij het middelste verlaat de volgende scheepsaandelen: "3/32 aandeel in de kofthans genaamd "Aurora" liggende te Londen, gevoerd door kapitein Sjabbe J. Brouwer, plm. 85 lasten groot; 3/32 aandeel in de kof "Johanna Hazina", liggende

te Antwerpen, gevoerd door kapt. Derk Tjebbes de Jonge, groot plm. 85 lasten; 1/16 aandeel in de kof "Johanna" liggende te Delfzijl, gevoerd door kapt. Rente Harms Jonker, pl.m. 65 lasten; 1/16 aandeel in de kof "De Noordstar", liggende te Amsterdam, gevoerd door kapt. Jans Geerts Strootman, plm. 85 lasten; 3/32 aandeel in de schoenerkol "Engeline", gevoerd door kapt. Reint Harms Bok, liggende te Amsterdam of vandaar op reis naar Londen, eveneens plm. 85 lasten". De veiling vond plaats onder de volgende condities: *"alle deze scheepsportien worden verkocht zo als de gemelde compagnie van de gedissolveerde Lijnbaan de Hoop dezelve bezit en met de aankomst-blijken als elders kan verdedigen edoch schoonscheeps en dus als zuivere aandelen zonder in het voor of nadeel tot dato dezese te delen, het kofschip Johanna genoemd alleen uitgezonderd, hetwelk met zijn credit & debet thans te Delfzijl leggende aan den koper overgaat, en zullen de kopers van de overige scheepsaandelen tot de bij hel boek gebleven kasgeld gerechtigd zijn, nadat alvorens van het kofschip Aurora zestienhonderd en van het schoener kofschip Engeline vijfduizend guldens aan de gezamenlijke reders zal zijn betaald".* Notaris Freseman Viëtor uit Winschoten besluit zijn verslag aldus:

"Vermits echter de prijs hier voor te bedingen geenzints aan het oogmerk van verkopers d.q. wens beantwoordende, zo heeft de boekhoudende Directeur Nanne J. Mulder voor de overige directeuren caverende verklaard deze scheepsaandelen niet in koop te willen afslaan maar die aan zich te houden".

Behalve als reder was Nanne in deze jaren ook actief als vervener. Op heel verschillende plaatsen in Pekela kocht hij veen en dalgrond op, waarbij hij de turfgraverij aan anderen uitbesteedde en zelf de dalgrond behield. Aan "landszijde" kocht hij in 1812 twee bij de grens met Westerwolde gelegen stroken veengrond

van elk 1 ha 6 declare 68 m aan, waaraan hij in 1817 nog het achterste deel van plaats nr. 13 toevoegde.

Een jaar later, in 1813, verwierf hij aan de andere kant van Pekela, bij het Hoetmansmeer, een zesde deel van drie veenplaatsen, nr. 6 en 7 westkant en nr. 7 oostkant, en, wellicht in diezelfde periode, de helft van drie andere daar gelegen veenplaatsen, nr. 9 en 10 oostkant en nr. 5 westkant." Weer enkele jaren later, in 1817, breidde hij zijn landbezit nog eens uit met het perceel nr. 5 van de veenplaats nr. 4 van *"Zuurveenster plaatsen onder de Oude Pekela, bestaande in dallen en hoogveen met zijn ondergrond"*.

Nanne en Renske Mulder en hun vier kinderen waren in Oude Pekela gezeten burgers geworden. Eerst woonden zij wellicht in een huis met een deel van een boerenplaats noordkant stadsgroend nr. 14, dat zij op 15 maart 1808 voor 4005 Car.gls. 10 sl. verkochten aan Jan Harms Draijer en Grietje Harms.

In 1803 kochten zij vervolgens aan "landszijde" boven de Veendijk, tegenover de Scholtens klap, een huis en tuin. Rond 1815 hadden zij hel huis *"nieuw hertimmerd"*. Het bestond toen uit *"een kantoor, voorkamer, ruim voorhuis, agterkamer, keuken of stookkamer, kelder, ruime zolderingen, pul en regenwatere bak"*. In de tuin hadden zij bij die gelegenheid naar de mode van die tijd een *"fraay zomerhuis"* laten bouwen, vermoedelijk een theekoepeltje zoals er in het naburige Winschoten zo veel te zien waren.

Nanne Mulder werd op 2 februari 1814 bovendien nog voor een derde deel eigenaar van een huis te Oude Pekela nr. 361 met een aparte daarachter staande schuur en tuin en scheepstimmerwerf en een kamp land van ca 50 roeden, gelegen op nr. 36.

Nanne en Renske waren pas op 4 december 1807, toen zij al tien jaar getrouwd waren, lidmaat van de Ned. Herv. Kerk te Oude Pekela geworden. Een vrouwen-

zitplaats in de kerk werd op 21 februari 1810 gekocht. En Nanne Mulder werd zelfs diaken. Hun dochter Hendrikje was nog geen achttien jaar oud toen zij op 27 oktober 1815 trouwde met neef Eltje Jans Degenhart, koopman te Oude Pekela, zoon van bakker Jan Eltjes Degenhart uit Nieuwe Pekela en Jantje Berends, de halfzuster van Hendrikje's vader. Toch zouden Nanne en Renske Mulder met hun overige kinderen, Johannes, Harm en Meiltje, Pekela gaan verlaten. Was het misschien de débâcle met de Sociëteit De Lijnbaan die Nanne deed omzien naar andere werkzaamheden, naar een andere omgeving? Hoe het ook zij, op 12 mei

1817 viel de beslissing, op die datum kocht Nanne Mulder "*molenaar wonende te Noordbroek*" van Doewe Harms Mulder, "*zonder affaire*" te Noordbroek, later landbouwer te Finsterwolde, voor f 11.000,— diens rogge- en pelmolen, het molenaarshuis met tuin nr. 74, het daarnaast gelegen huis nr. 73 en de vaste beklemming van ca 5 deimt land onder Noordbroek. In 1820 kocht hij bovendien het ernaast gelegen huis nr. 76 aan van de rentenier Johannes Hendriks Smit, die destijds, samen met Doewe Harms Mulder eigenaar van de molen was geweest en in de buurt van de molen was blijven wonen. Uit de registers van de in 1829

Koren- en pelmolen "Aurora" te **Noordbroek** vóór 1942. Dit was de hoogste molen van Groningen. De stellinghoogte bedroeg 16 meter.
Foto: W.O. Bakker.

gehouden volkstelling blijkt, dat Nanne en zijn gezin en een dienstmeisje, Aaltje Bult, in het huis nr. 76 woonden. Op nr. 74 oefende Jan Tiemens Roos uit Zuidbroek met drie knechten het beroep van kleermaker uit. En Berend Jans Knapper, arbeider, woonde samen met zijn vrouw, twee kinderen en kleermaker Antoon Martinus Schaal uit Weener op nr. 73.

De met riet gedekte achtkantige bovenkruier had al een voorganger gehad, een

standermolen die vóór 1628 was gebouwd en in 1780 was omgewaaid. In 1793 waren Johannes Smit en Doewe Mulder eigenaar van de nieuwe molen geworden. Nanne Mulder liet de molen, die in 1833 samen met een achttal huizen in vlammen opging, afbreken en er door molenaar Van Deest te Noordbroek een nieuwe pel- en korenmolen bouwen, een van de grootste in de provincie, de *Aurora*, die in 1954 werd afgebroken.

Invoering draaipremie verlevendigt Groninger landschap

Wie op een willekeurige zaterdag door de provincie rijdt, zal constateren dat er maar weinig molens draaien. Het zijn meest al dezelfde molens die hun rondjes maken.

De decentralisatie van het molenbezit (per gemeente of regio een eigen molenstichting) maakt het verkrijgen van subsidies ten bate van het onderhoud er niet gemakkelijker op. Elke stichting zal beroep moeten doen op een pot waar ook de andere monumenten uit putten.

In andere provincies is al enige jaren een draaipremieregeling van kracht. In Noord-Holland betekent dit dat de molen wordt voorzien van een teller op de bovenas. Per 300 omwentelingen ontvangt de molen-eigenaar 1 gulden van de provincie. Voor de molenaars is dit reden om vaker met de molen te gaan draaien. Aan de hand van eigen ervaringen zal ik een voorbeeld geven:

Op een draai-dag is het mogelijk om 2500 tot 3000 omwentelingen te maken. Uitgaande van 50 draai-dagen per jaar (één keer per week moet mogelijk zijn!) maakt dit 125.000 tot 150.000 rondjes per jaar. Delen we dit door 300, wordt het een **extra** subsidie van f 416,- tot f 500,- per jaar.

Voor veel stichtingen een welkome aanvulling op de onderhoudspot. De molen-eigenaar ontvangt ieder jaar een formulier waarop de tellerstand moet worden doorgegeven aan de provincie. De premie vervalt beneden 15.000 omwentelingen per jaar.

Mijns inziens is de invoering van deze regeling een mogelijkheid om ons Groningerland meer "draai" te geven.

Harry van Hoorn
Poldermolen "De Veer"
Penningsveer bij Haarlem

Noot van de redactie:

Al vele jaren ben ik een warm voorstander geweest van plaatsing van tellers op onze Groninger molens. Bovenstaand artikel van vrijwillig molenaar Harry van Hoorn heeft dan ook mijn volle instemming. Hoe denken onze lezers hierover? De redactie is gaarne bereid voor en/of tegenstanders in de komende nummers aan 't woord te laten. Korte, zakelijke reacties worden op prijs gesteld.

C. E. van der Horst.

De sarrieshut

door T. de Jong.

Naast de in restauratie zijnde koren- en pelmolen *De Jonge Jan* te Uithuizen staat de molenaarswoning van de vroegere eigenaar en mulder, de heer J. Smit. Met de molen is ook deze woning door de gemeente aangekocht.

Het bijzondere van deze woning is, dat het nog een originele sarrieshut is, hierin woonde vroeger de belasting-ambtenaar, die belasting moest innen op alles wat er gemalen werd. Een uitgebreid verhaal hierover heeft de heer H. Blaauw geschreven in 'De Zelfzwichter' nr. 4 in 1990.

In de muur van dit soort woningen was een steen met het wapen van Groningen gemetseld, als een teken van zijn waardigheid. Al jaren ben ik in het bezit van een dergelijke steen, met het wapen van Groningen en het woord SELVEGERDE.

Mede namens de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens heb ik deze steen aangeboden aan de gemeente Eemsum, voor plaatsing in de muur van de sarrieshut. Van mijn kant de vraag: Zijn er nog meer van deze stenen te vinden in Groningen?

Zo ziet een "sarrieshutsteen" eruit, gefotografeerd elders in de provincie. Zie ook pag. 120 van het Groninger Molenboek. Wie weet waar nog meer van die stenen bestaan?

Foto: M. E. van Doornik, 7 februari 1993.

Over een molenverzameling

door C. E. van der Horst

● 1. Een vrij omvangrijk boekwerkje van niet minder dan 133 pagina's, is "**Acht eeuwen molens in Zundert en Rijsbergen**" door Frank Kools Zundert, februari 1992. Geen ISBN nummer. Het grootste gedeelte van dit boek behandelt de 19e en 20e eeuwse historie van de molens in en om bovengenoemde plaatsen en dat is boeiend om te lezen. Vooral de strijd tegen de coöperatie's en de rol van de R.K. kerk hierin, is een tot nog toe weinig besproken aspect geweest in de molenliteratuur. In het eerste gedeelte lezen wij o.a. dat de levensduur van standerdmolens ± 125 jaar bedraagt en dat de eerste windmolen in 1240 in het Limburgse Merum werd op gericht. Het boekje is rijk geïllustreerd met zw/w afbeeldingen van vroeger tijd maar ook de nog bestaande "**Akkermolen**" is niet vergeten. Verkrijgbaar door overschrijving van f 18,15 op postgiro 10 67 532 t.n.v. Uitgeverij Vosselmans B.V. te Zundert o.v.v. 'Molenboekje'. En nu nog even over de naam van deze uitgeverij/druk-

De "**Akkermolen**" te **Zundert** brak op 6 september 1950 zijn bovenas. Tien jaar later volgde een restauratie...

Foto: A. M. van Hassel, Zundert.

kerij. Leuk om te vertellen! Na lezing van het nu besproken boek kreeg ik in handen en las een oude brochure, ongedateerd, maar het moet uit 1935 zijn. De titel: **"Windbemaling een nationaal en economisch belang"** met bij dragen van de destijds vermaarde Jhr. Mr. F. van Rijckevorsel, alsmede van Dr. C. Braak, C.W. van Dooden en Ir. Wouter Cool. Dit boekje (46 pagina's) bevat een pleidooi voor verdekking en modernisering d.m.v. schroefpompen, van de overgebleven poldermolens. Dit zou kostenbesparend zijn en in oorlogstijd zouden molens door hun verspreide ligging, minder kwetsbaar zijn dan grote elektrische centrales. Het is aardig deze achterhaalde ideeën nog weer eens na te lezen. En nu het bijzondere: deze brochure werd gedrukt door de 'Electrische drukkerij W. Vosselmans' te Zundert. Tussen het boek van nu en de brochure van toen ligt een wereld van verschil. Dat een bedrijf, in dit geval een drukkerij, zólang bestaat is al een uitzondering, maar dat tussen deze vele jaren ook nog de molens staan is een unicum!

● 2. Door gebrek aan plaatsruimte in deze rubriek zijn de volgende twee publicatie's tussen de wal en het schip gekomen. Beiden zijn rapporten speciaal bestemd voor vrijwillige molenaars. Belanghebbenden zijn dan ook allang op de hoogte van deze uitgaven. Voor de overige lezers zal ik ze volledigheidshalve, hierbij alsnog vermelden.

"Rapport veiligheid op wind- en watermolen" uitgegeven in 1990 door de Vereniging De Hollandsche Molen - Vereniging tot behoud van molens in Nederland en het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Het rapport is 59 pagina's dik en is niet geïllustreerd. Het behandelt de veiligheids-aspecten op wind- en watermolens in het algemeen, alsmede in de diverse industriemolens, in het bijzonder. De veiligheid niet alleen voor de molenaars, maar ook voor de bezoekers komt uitgebreid aan de orde. Verkrijgbaar bij De Hollandsche Molen te Amsterdam, of bij het Gilde te Huizen (N.H.)

● 3. Het tweede rapport werd reeds in 1989 uitgegeven door de Gelderse Molencommissie. De titel hiervan luidt:

"Brandpreventie windmolens"

Het beslaat 14 pagina's waaronder 2 pagina's met schema's. De besproken preventie slaat ook op water- en rosmolens. Het is niet alleen voor de molenaar van belang, maar ook en vooral voor de brandweer in ons land.

● 4. **"Onze molens"** door Johan van der Made is een 108 pagina's tellend boekje met de historische beschrijvingen van de verschillende molens die ooit in de gemeente Terheijden (N.B.) hebben gestaan. Zes eeuwen molengeschiedenis wordt hier in het kort besproken. De nog bestaande ronde stenen stellingmolen *De Arend* (anno 1742) wordt hierbij uiteraard het uitvoerigst be-

Molen "De Arend" te **Terheijden** (N.Br.).
Nog immer een echte produktie molen.
Collectie: C. E. van der Horst.

Wipmolen met open ondertoren. Dit molentje, "De Homoet" genaamd, stond bij **Hattem** (Gld.).
Foto: Ir. W. Voerman.

sproken. Het bijzondere van deze molen is dat hij tot op de dag van vandaag produktiemolen is gebleven! De huidige molenaar, Herman Schippers, vult het laatste (5de) hoofdstuk met een beschrijving van het gehele productieproces van het malen anno 1992. Een boeiend maar hard beroep! Het boekje is verschenen in de afm. 14,4 x 20,5 cm. De niet harde omslag is voorzien van een fleurige kleurenfoto van de molen. De overige afbeeldingen zijn in zw/w. Leuk hierbij is de foto van de molen omstreeks 1900 met beide roeden voorzien van zelfzwichting. Een in die omgeving weinig voorkomend verschijnsel. De prijs van het boekje is bijzonder aantrekkelijk nl. f 10,- inkl. portokosten. Verkrijgbaar door overschrijving van dit bedrag op postgiro 39 84 021 t.n.v. Heemkundekring De Vlasselt te Wagenberg, o.v.v. 'boekje Onze molens'.

● 5. A. Bicker Caarten "**Middeleeuwse watermolens in Hollands polderland - 1407/08 - rondom 1500**" - Uitgeverij Noord-Holland - Wormerveer 1990 - ISBN 90 711 236 2 - afm. 22 x 29 cm. - geïll. 256 pagina's - linnen ge-

bonden. Prijs f 59,90. Dit boek tracht een antwoord te geven op het ontstaan van de eerste windwatermolens in ons land.

Het eerste hoofdstuk gaat over de bemalingen die aan de windbemaling voorafgingen: tred- of trapwatermolentjes bediend door handkracht of door een paard. In de Wippolder onder Delfgauw komt zelfs in 1761 nog zo'n tredmolen voor en bij Leiderdorp werden tussen 1506 en 1594 nog 8 paardewatermolens gebouwd (vgl. de afb.). Ter verversing van de Leidse grachten werd in 1596 een paardewatermolen gebouwd maar die werd al in 1611 door een windmolen vervangen. Hoofdstuk II begint dan met de historie van de eerste windwatermolens. Volgens schrijver werden de eerste drie watermolens in Holland gebouwd in 1407/08 en wel te Alkmaar, Zoeterwoude en Schipluiden. Dit boek is bestemd voor de echte historicus, voor de geïnteresseerde leek is het moeizaam te lezen vanwege de vele letterlijk genoteerde oude geschriften in de oorspronkelijke taal. De vele afbeeldingen waarvan prachtige opnamen in kleur vergemakkelijkt de studie. Interessant is het te vernemen dat de wipmolens in die tijd, werden gebouwd met een open ondertoren (zie afbeelding). Hierdoor leken zij wel wat op standerdmolens. In 1130 werd voor 't eerst melding gemaakt van 't woord 'polre' (bij Kethel) Polder is een grondgebied met een kunstmatig beheerste waterstand.

Het grootste deel van het boek beslaat uit de beschrijvingen van de oudst aanwijsbare windwatermolens (Hfdst. III - pag. 57 t/m 210). Dit alles geïllustreerd met tekeningen en plattegronden in zw/w. en kleur.

Naast de wipmolens kwamen in die tijd veelvuldig boven-binnenkruiers voor. De schrijver meent dat dit veelhoekige molens moeten zijn geweest. Hij meent dit te moeten opmaken uit de primitieve tekeningetjes op de landkaarten.

Aardig is het, nog iets te vernemen over de beloning van de molenaars in deze vroege tijden. In 1532 bedroeg het maalloon 14 gulden en 8 stuivers per jaar. In 1613 was dit 50-65 gulden per jaar plus één tonne biers. Hij die zijn plicht verzaakte kon rekenen op een boete van 2 gulden en dat is, gezien op genoemd jaarsalaris, welhaast ondoenlijk véél! Na behandeling van de diverse molens volgt tenslotte hoofdstuk VII met een chronologisch overzicht. Hoofdstuk IX gaat in op de vraag wat het oudste type molen is geweest. Aardig hierbij is te vernemen dat het woord 'bovenkruier' voor het eerst is genoemd in het "Groot volkomen Moolenboek" van Natrus en van Polly uit 1734!

Het boek besluit met de beschrijving van een aantal torenmolens (korenmolens) welke gebouwd zijn voor 1407. De uiteindelijke conclusie naar mening van de schrijver is, dat de allereerste watermolen (1407 te Alkmaar) van het type binnen-bovenkruier moet zijn geweest. Een belangrijk boek, het laatste boek van de schrijver, die op 17 april 1990 overleed. Een boek dat oproept tot verdere naspeuringen.

● 6. Na bespreking van dit Nederlandse boek maken wij een sprong over de Noordzee naar Engeland. Hier verscheen in 1992 S.D. Coates: ***"The Water Powered Industries of the Lower Wye Valley" The River Wye from Tintern to Redbrook.*** Het is een boekje van 48 pagina's - geïllustreerd met zw/w afbeeldingen en kaartfragmenten. Het beschrijft de watermolens (of restanten) langs deze rivier. Deze rivier loopt door de Graafschappen Hereford en Monmouth in West-Engeland beoosten Wales. De beschrijvingen zijn uiterst summier, men heeft er weinig houvast aan en er is van deze aloude industrie weinig overgebleven. Uitgave Monmouth Borough Museums Service - ISBN O 9503295 8 4 - Prijs £ 4.95 (± f 13,40) Zelf kocht ik het boekje in Engeland. U zult er voor naar de Nederlandse boekhandel moeten.

Aanmelding voor de najaarexamens

Ieder die wil deelnemen aan de najaarsexamens voor vrijwillig molenaar (september/oktober a.s.), moet zich vóór 1 mei 1993 opgeven bij de secretaris van de afdeling Groningen van het Gilde: B. Oomkens, Nassaustraat 65, 9675 EN Winschoten, tel. 05970-1 42 69. Dit geldt ook voor de her-examenkandidaten. Aan de hand van de aanmeldingen wordt bekeken, waar de toelatingsexamens zullen worden gehouden. Op het toelatingsexamen moeten de compleet ingevulde en afgetekende maalboekjes worden ingeleverd.

Afdelingsbestuur Groningen
Het Gilde van Vrijwillige Molenaars.

Nieuwe leden

Mw. C. H. van Dijken	Groningen
E. C. Feenstra	Leeuwarden
Dhr. en Mw. Moorlach-Schuurman	
	Uithuizermeeden
Dhr. Gerd Odenthal	Remscheid (D)
G. A. Prenger	Haren (Gr.)
Dhr. J. A. Rossing	Staphorst

Rabobank

Voor een hypotheek op maat

FIRMA EKKELKAMP

De speciaalzaak voor: Vollekorenmeel

Hondensport

Vogelzaden, Vogels

Aquariumbenodigdheden

Hengelsportartikelen

en alles voor Uw huisdieren

Rijksstraatweg 135

Telef. 344816

HAREN (Gr.)

DE MOLEN IN DE VREUGD?

Wij hebben
'n grote collectie
geboortekado's, zoals:

kindercouverts,
rammelaars,
spaarpotten,
servetbanden,
paplepels en
geboortebekers
in zilver en pleet.

GRAVEREN GRATIS!

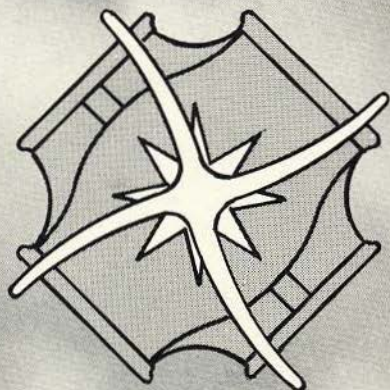
JUWELIER **REPKO**

Herestraat 4
Groningen

Rabobank

Voor een spaarvorm die bij u past

**Vereniging
Vrienden
van de
Groninger
Molens**

Postbus 213
9700 AE Groningen